

Investigating factors affecting the business index with emphasis on clause (d) of Article 91, Principle 44 of the Constitution and Article 4 of the Business Environment Improvement Law

Ashkan Bazarafken

Ph.D. in monetary economics, Shahid Chamran University of Ahvaz, economic management expert of Khuzestan Economic Affairs and Finance Department, Iran (Corresponding author).

ashkanbazarafkan20@gmail.com

 0000-0000-0000-0000

Yousef Jafari Herafteh

Master of Science in Executive Management - Strategic Orientation, Tehran, Iran.

Yousef_jafari2003@yahoo.com

 0000-0000-0000-0000

Abstract

The redefining of Article 44 of the Constitution in the form of general policies announced by this principle is considered one of the most basic economic policies of the country. By implementing these policies within the framework of the regulations of the predicted structures and institutions, a new order has been established in the country's economic system. Revision of the scope of activity of each of the three economic sectors, government, private and cooperative, withdrawal of the government from economic management activities and establishment of the presence of non-government sectors in all economic fields, wide transfer of large government enterprises and finally improvement of the business environment are among the most central approaches of these policies. Is. Improving the business environment is a prerequisite for the successful implementation of the general policies of Article 44, and in line with that, there should be a change in the country's economic structure, and the country's economy should move from a state economy to a market economy and privatization. Improving the business environment means improving the production environment and thereby stimulating economic growth and development. So that through reforming and improving the business environment, the ground is provided for the participation of the private sector in the economy and increasing the level of production and employment and reducing the poverty index. In this research, the factors affecting the business index have been investigated using the Markov switching method for the period of 2017-2023 (seasonally). The results showed that the effect of disaster and economic sanctions on the business index is positive and significant, and the effect of granted facilities on the business index is negative and significant.

Keywords: Business, Misery, Economic sanctions, Markov switching.

JEL Classification:

بررسی عوامل مؤثر بر شاخص کسب و کار با تأکید بر بند (د) ماده ۹۱ اصل ۴۴ قانون اساسی و ماده ۴ قانون بهبود محیط کسب و کار

اشکان بذرافکن

دکتری اقتصاد پولی، دانشگاه شهید چمران اهواز، کارشناس راهبری اقتصادی اداره امور اقتصادی و دارایی خوزستان، ایران (نویسنده مسئول).

ashkanbazrafkan20@gmail.com

id 0000-0000-0000-0000

یوسف جعفری هرسته

کارشناس ارشد مدیریت اجرایی - گرایش راهبردی، تهران، ایران.

Yousef_jafari2003@yahoo.com

id 0000-0000-0000-0000

چکیده

بازتعریف اصل ۴۴ قانون اساسی در قالب سیاست‌های کلی ابلاغی این اصل از پایه‌ای‌ترین سیاست‌گذارهای اقتصادی کشور محسوب می‌شود. با اجرای این سیاست‌ها در چهارچوب مقررات ساختارها و نهادهای پیش‌بینی شده، نظم‌نوینی در نظام اقتصادی کشور برقرار شده است. بازنگری در قلمرو فعالیت هریک از سه بخش اقتصادی دولتی، خصوصی و تعاونی، خروج دولت از فعالیت‌های تصدی‌گری اقتصاد و بسترسازی حضور بخش‌های غیردولتی در تمام عرصه‌های اقتصادی، واگذاری گسترده بنگاه‌های بزرگ دولتی و درنهایت بهبود محیط کسب و کار از محوری‌ترین رویکردهای این سیاست‌ها است. بهبود فضای کسب و کار به‌عنوان پیش‌نیاز اجرای موفق سیاست‌های کلی اصل ۴۴ مطرح و در راستای آن باید در ساختار اقتصادی کشور تغییر به‌وجود آید و اقتصاد کشور از دولتی بودن به سمت اقتصاد بازار و خصوصی‌سازی حرکت نماید. بهبود فضای کسب و کار به معنای بهبود فضای تولید و از آن طریق محرک رشد و توسعه اقتصادی است. به‌طوری‌که از طریق اصلاح و بهبود فضای کسب و کار، زمینه برای مشارکت بخش خصوصی در عرصه اقتصاد و افزایش سطح تولید و اشتغال و کاهش شاخص فلاکت فراهم می‌گردد. در این پژوهش به بررسی عوامل مؤثر بر شاخص کسب و کار با استفاده از روش مارکوف سویچینگ برای بازه زمانی ۱۳۹۶-۱۴۰۲ (به‌صورت فصلی) پرداخته شده است. نتایج نشان داد که اثر فلاکت و تحریم‌های اقتصادی بر شاخص کسب و کار، مثبت و معنادار و اثر تسهیلات اعطایی بر شاخص کسب و کار، منفی و معنادار است.

کلیدواژه‌ها: کسب و کار، فلاکت، تحریم‌های اقتصادی، مارکوف سویچینگ.

طبقه‌بندی JEL:

شاپای الکترونیک: ۲۵۸۸-۶۵۶۸ / پژوهشکده تحقیقات راهبردی / فصلنامه علمی پژوهشی راهبرد اقتصادی

doi 10.22034/es.2024.467063.1784

مسئولیت مقاله از نظر محتوای علمی و نظرات مطرح‌شده در متن آن، به عهده نویسندگان و یا نویسنده مسئول مقاله می‌باشد و مورد تأیید / عدم تأیید صاحب امتیاز نشر به راهبرد اقتصادی نمی‌باشد.

مقدمه و بیان مسئله

تحقق اهداف سند چشم‌انداز بیست‌ساله کشور با حضور و مشارکت فراگیر تمام بخش‌های اقتصادی اعم از دولتی، خصوصی و تعاونی امکان‌پذیر است. این مهم در سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی نیز به‌خوبی مشاهده شده است؛ از آنجایی‌که اقتصاد کشور ما به‌شدت دولتی بوده و طی چند دهه اخیر نیز به دلایل مختلف، اقتصاد ایران تحت تأثیر تفکرات و سیاست‌های مبتنی بر دولت‌محوری، دولتی‌تر و انحصاری‌تر شده است، ابلاغ سیاست‌های کلی اصل ۴۴ از سوی مقام معظم رهبری به‌منزله انقلاب اقتصادی جهت رفع این معضل اعلام شده است و می‌تواند اقتصاد ما را در وضعیت مناسب‌تری قرار دهد که با تدوین مناسب روش‌های اجرایی سیاست‌های کلی اصل ۴۴ این امر امکان‌پذیر و محقق خواهد شد. برای اجرای موفق سیاست‌های کلی اصل ۴۴ لازم است در ساختار اقتصادی کشور تغییر به‌وجود آید و اقتصاد کشور از دولتی بودن به سمت اقتصاد خصوصی حرکت نماید. این مهم بدون بهبود فضای کسب‌وکار به‌عنوان پیش‌نیاز محقق نمی‌شود. همچنین در این راستا می‌بایست توانایی بخش خصوصی در پذیرش این سهم ارتقا داده شود و این بخش توانمند شود. در حال حاضر ۲۰ درصد از فعالیت‌های اقتصاد کشور توسط بخش خصوصی انجام می‌شود که در آینده باید این سهم به ۸۰ درصد برسد (آل عمران، ۱۳۸۸).

در ادبیات اقتصادی، محیط کسب‌وکار، مجموعه سازوکارها، ساختارها و روابط و مناسباتی است که بر عملکرد بنگاه‌ها تأثیر می‌گذارد، درحالی‌که سرمایه‌گذار یا کارآفرین به‌عنوان یک فعال اقتصادی به تنهایی توانایی اثرگذاری مورد نیاز بر این عوامل و ساختارها را ندارد. این عوامل از دلایل اصلی رکود یا رونق در اقتصاد هر کشوری می‌باشند. چشم‌انداز موجود از محیط کسب‌وکار در هر کشور، عامل تشویق و ترغیب فعالین اقتصادی یا دل‌سردی و عقب‌نشینی آنها در ورود به عرضه کسب‌وکار می‌باشد (اتاق بازرگانی و صنایع و معادن ایران، ۱۳۹۰). ایجاد فضای مناسب کسب‌وکار در کشور، یکی از عوامل مهم در ایجاد اشتغال، رشد سرمایه‌گذاری، رونق و رشد اقتصادی و در نهایت افزایش رفاه مردم محسوب می‌شود، که لازمه به‌وجود آمدن آن، گسترش فعالیت‌های اقتصادی، وجود ثبات، امنیت سیاسی و امنیت اقتصادی در کشور است. ایجاد شرایط لازم برای سرمایه‌گذاری داخلی، گامی برای استفاده از ظرفیت‌های موجود است و سرمایه‌گذاری خارجی، راهی برای ورود به فناوری‌های جدید و دستاوردهای نوین سایر کشورهاست. به‌منظور جذب و گسترش سرمایه‌گذاری داخلی و

خارجی، کاهش ریسک سرمایه‌گذاری از طریق فراهم کردن امنیت اقتصادی و اجتماعی ضروری است (ارمغان و فلاح حقیقی، ۱۳۹۷). پروژه مهمی که تلاش دارد وضعیت محیط کسب و کار کشورها را در سطح دنیا مورد بررسی قرار دهد، پروژه کسب و کار بانک جهانی است که در سال ۲۰۰۲ کلید خورده است. اصلی‌ترین کار این پروژه، جمع‌آوری داده‌های کمی به منظور مقایسه مقرراتی است که بنگاه‌های کوچک و متوسط در اقتصاد و در طول زمان با آن مواجه‌اند. محور گزارش کسب و کار بانک جهانی، اولین بار در سال ۲۰۰۲ با مجموعه‌ای از پنج شاخص برای ۱۳۳ کشور منتشر شد و در حال حاضر دربرگیرنده ۱۰ مجموعه شاخص برای ۱۹۰ کشور است. این گزارش دربرگیرنده جداولی است که در آن کشورها بر اساس رتبه‌های موجود در شاخص‌ها طبقه‌بندی شده‌اند. رتبه هر کشور بر حسب زمان، هزینه و مراحل انجام هریک از شاخص‌های مطرح شده بانک جهانی مشخص می‌شود. هرچه سرعت انجام یک فعالیت بیشتر و تعداد مراحل اداری و هزینه‌های آن کمتر باشد، محیط کسب و کار آن کشور مناسب‌تر و رتبه آن در مقایسه با سایر کشورها بهتر است.

هدف از این پژوهش، بررسی عوامل مؤثر بر شاخص کسب و کار برای بازه زمانی ۱۴۰۲-۱۳۹۶ (به صورت فصلی) با استفاده از روش مارکوف سوئیچینگ است. ساختار مقاله به صورتی است که پس از مقدمه در بخش دوم به مبانی نظری پرداخته، در بخش سوم پیشینه داخلی و خارجی، در بخش چهارم روش‌شناسی، در بخش پنجم نتایج روش‌شناسی و در بخش ششم به نتیجه‌گیری و پیشنهادات پرداخته می‌شود.

۲. مبانی نظری (با تأکید بر بند (د) ماده ۹۱ اصل ۴۴ قانون اساسی و ماده ۴ قانون بهبود محیط کسب و کار)

۲-۱. بند (د) ماده ۹۱ اصل ۴۴ قانون اساسی

اتاق بازرگان و صنایع و معادن ایران و اتاق تعاون موظفند در ایفای نقش قانونی خود به عنوان مشاور سه قوه، سازوکار لازم برای ساماندهی و هماهنگی تشکلهای اقتصادی و کسب نظرات فعالان اقتصادی را فراهم نموده و با کمک به ایجاد فضای تعامل سازنده بخش خصوصی با ارکان حکومت، در مسائل اقتصادی، پیشنهادهای کارشناسانه لازم را ارائه نمایند. در این راستا، اتاق‌ها موظفند با تأسیس واحد پایش و پیگیری اجرای سیاست‌های کلی اصل (۴۴) قانون اساسی، گزارش‌های منظم لازم را به شورای عالی اجرای سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی تقدیم نمایند و

همچنین پیش‌نویس قانون ایجاد فضای مناسب کارآفرینی و رفع موانع کسب‌وکار را تهیه و ارائه کنند (سیاح، ۱۳۹۵).

۲-۲. ماده ۴ قانون بهبود محیط کسب‌وکار

اتاق‌ها موظفند به منظور اطلاع سیاست‌گذاران از وضعیت محیط کسب‌وکار در کشور، شاخص‌های ملی محیط کسب‌وکار در کشور را تدوین و به‌طور سالانه و فصلی حسب مورد به تفکیک استان‌ها، بخش‌ها و فعالیت‌های اقتصادی، سنجش و اعلام نمایند. برای محاسبه این شاخص، محاسبات بر روی ۷۰ نماگر که شامل ۲۸ مؤلفه پیمایشی (با وزن ۸) و ۴۲ مؤلفه آماری (با وزن ۲) که از عوامل مختلف و قابل احصای مؤثر بر اداره واحدهای تولیدی در ایران معرفی شده است، حاصل شده است. در واقع از میانگین وزنی ۷۰ نماگر که از پخش پرسشنامه میان فعالان اقتصادی اتاق‌های بازرگانی، اتاق تعاون و اتاق اصناف به‌دست آمده است؛ این شاخص ایجاد می‌گردد. این شاخص بین ۱ تا ۱۰ قرار دارد. هرچه این عدد به ۱۰ نزدیک‌تر باشد به معنای نامناسب بودن فضای کسب‌وکار دارد و بالعکس هرچه عدد این شاخص به ۱ نزدیک‌تر باشد به معنای مناسب بودن فضای کسب‌وکار دارد.

لازم به ذکر است ازجمله این ۷۰ نماگر، می‌توان به نرخ بیکاری و نرخ تورم (شاخص فلاکت از مجموع ۲ عامل) و مانده تسهیلات اعطایی اشاره کرد. با توجه به شرایط کشور ایران بعد از انقلاب اسلامی، از تحریم‌های اقتصادی به‌عنوان متغیری که بر اکثر شاخص‌های کلان اقتصادی ازجمله نماگرهای تشکیل دهنده شاخص کسب‌وکار مؤثر است استفاده شده است. به‌عنوان نمونه، ارزش صادرات و نرخ رشد اقتصادی ازجمله نماگرهای تشکیل دهنده شاخص کسب‌وکار است که تحریم‌های اقتصادی مستقیماً این ۲ شاخص را تحت تأثیر قرار می‌دهد.

کسب‌وکار شرکت‌ها با مدل‌های مختلفی ارزیابی می‌شوند که اکثر آنها از شاخص‌های مالی استفاده می‌کنند. با این حال، شاخص‌های مالی سنتی نمی‌توانند اطلاعاتی را برای توسعه استراتژی فراهم کنند؛ زیرا رضایت مشتری و کیفیت محصولات و خدمات را نادیده می‌گیرند. بنابراین، شاخص‌های غیرمالی برای ارزیابی کسب‌وکار، مزیت ویژه‌ای است که در آن مدل کارت امتیازی متوازن (BSC) با مشتریان، فرایندهای داخلی و آموزش توسعه به‌عنوان شاخص‌های غیرمالی به‌طور گسترده توسط بسیاری از شرکت‌ها شناخته شده و مورد توجه بسیاری از محققین قرار گرفته است. در یک محیط رقابتی، ارزیابی شاخص کسب‌وکار، مبنایی برای

تصمیم‌گیری مدیریت می‌شود. از لحاظ تاریخی، مدل‌های مختلفی برای ارزیابی شاخص کسب و کار توسعه داده شده است که از معیارهای مالی و غیرمالی مانند کارت امتیازی متوازن (BSC) با مشتریان استفاده می‌کند. معیارهای مالی مانند هزینه، ارزش افزوده بهره‌وری، هزینه‌های گارانتی و معیارهای غیرمالی شامل معیارهای قابلیت اطمینان محصول، تعداد شکایات مشتری، سهم بازار، تحویل به موقع و تعداد محصولات جدید است. مدل عملکرد تجاری کمبریج، عوامل داخلی، خارجی، مالی و غیرمالی را با سیستم استراتژیک برای شاخص کسب و کار ادغام می‌کند. اکثر مدل‌ها بر اساس معیارهای مالی و غیرمالی هستند زیرا موفقیت یک شرکت یک مفهوم چندبعدی است که به طراحی، تولید، بازاریابی و توزیع محصولات یا خدمات و معمولاً در محیطی پیچیده و پویا بستگی دارد. بنابراین، تمرکز صرفاً بر روی معیارهای مالی، ممکن است منجر به شکست در انطباق با محیط تجاری جدید شود. معیارهای غیرمالی همچنین بازخوردی را در مورد فعالیت‌های شرکت ارائه می‌دهد که می‌تواند به‌طور مستقیم و غیرمستقیم بر کسب و کار تأثیر بگذارد. در واقع عوامل زیادی وجود دارد که بر کسب و کار شرکت‌ها تأثیر می‌گذارد. برای کسب و کارها بسیار ضروری است که دریابند کدام عوامل تأثیرگذار هستند و تا چه اندازه عوامل بر کسب و کار بنگاه‌ها تأثیر می‌گذارند (Anh & et al., 2021).

۳-۲. کسب و کار مجازی و عوامل مؤثر بر آن

توسعه عظیم فناوری، تغییرات چشم‌گیری را در ساختار کسب و کار به ارمغان آورده است. به‌طور خاص، اینترنت به یک کانال توزیع جایگزین مهم برای کالاها و خدمات تبدیل شده است (DeYoung & et al., 2007; DeYoung & et al., 2008; Mainetti & et al., 2012). این یک فعالیت آنلاین است که کارمندان، همکاران، تأمین‌کنندگان و مشتریان را گرد هم می‌آورد و درعین حال، ایجاد ارزش را به‌عنوان هدف اصلی خود دارد (DuPlessis & Boon, 2004; Lai & et al., 2012). علاوه بر این، کسب و کار الکترونیکی، کارایی عملیات را بهبود می‌بخشد و دسترسی سازمان‌ها را افزایش می‌دهد (Ash & Burn, 2003; Bordonaba-Juste & et al., 2012). علاوه بر این، مسائل امنیتی مربوط به دسترسی به داده‌ها باید مورد توجه قرار گیرد، زیرا تبادل داده بین شرکای تجارت الکترونیک باید کنترل شود (Davidson, 2001). همچنین، ایجاد دانش و رضایت مشتری از موارد مهم برای فرایند پیاده‌سازی کسب و کار الکترونیکی است (Yeh & Huang & et al., 2008; Lai & et al., 2012;).

(et al., 2012). رقابت کسب و کار الکترونیکی ارتباط نزدیکی با توانایی ها و تصمیمات مدیریتی دارد (Harbone & John, 2003). از این رو، رهبری به عنوان یک مؤلفه اساسی اجرای موفقیت آمیز تجارت الکترونیکی معرفی شده است (Horner-Long & Schoenberg, 2003). مدیران موظفند دقیق عمل کنند، تصمیمات استراتژیک بگیرند و در ایجاد مشتریان وفادار موفق باشند (Aragon-Correa & et al., 2007). علاوه بر این، مدیران کسب و کار الکترونیکی باید بتوانند اطلاعات مربوط به نیازهای بازار را به دست آورند، این اطلاعات را به طور کامل تجزیه و تحلیل کنند و با تولید کالاها و خدمات نوآورانه از آن استفاده کنند (Clark & Fincham, 2002; Whittle, 2009; Heusinkveld, 2006). علاوه بر این، وجود رهبری اخلاقی که بیشتر به عنوان اخلاق الکترونیک شناخته می شود، روز به روز برای اجرای موفقیت آمیز کسب و کار الکترونیکی از اهمیت بالایی برخوردار می شود (Fernback, 1997; Flanes, 2001; Pastoriza, 2008). همکاری و تعامل کسب و کار الکترونیکی با شرکا و سایر شرکتها یک عامل مهم تعیین کننده اجرای موفقیت آمیز در محیط بازار بسیار رقابتی است (Bhakoo & Chan, 2011; Wiengarten & et al., 2012). همکاری آنلاین بین کسب و کارهای الکترونیکی، عامل اصلی است که به شرکتها کمک می کند تا به سرعت به نیازهای مشتریان پاسخ دهند و در نتیجه به ارائه کالاها و خدمات با کیفیت بالا کمک کنند (Harris, 2008; Kervenoael & et al., 2009). علاوه بر این، یکی دیگر از عوامل مهم برای اجرای موفقیت آمیز کسب و کار الکترونیکی، ویژگی ها و رفتار کارکنان آن است (Nelson, 1996; Lai & Ong, 2010). بنابراین، یک شرکت الکترونیکی باید بر آموزش کارکنان تمرکز کند تا به درستی، بهره وری کارکنان را ارزیابی و افزایش دهد و در نتیجه بر فرایند و عملیات بهره وری تجارت الکترونیک تأثیر بگذارد (Lee & et al., 2007). علاوه بر این، امنیت به عنوان یک عنصر مهم برای اجرای موفقیت آمیز کسب و کار الکترونیکی شناخته می شود. گسترش فوق العاده اشتراک گذاری اطلاعات از طریق کانال های الکترونیکی، مشتریان آنلاین را در مورد مسائل امنیتی برای حفظ حریم خصوصی داده های خود بسیار بدبین کرده است (Bhakoo & Chan, 2011). اعتماد مشتریان به هنگام استفاده از کانال های آنلاین، عاملی حیاتی است که به اجرای موفقیت آمیز تجارت الکترونیک کمک می کند (Kervenoael & et al., 2009). تداوم کسب و کار الکترونیکی و آمادگی برای ارائه خدمات به شیوه مناسب، در نتیجه یک محیط سازمانی به خوبی تثبیت شده، به کاهش یا اجتناب از خطاهای عملیاتی کمک می کند (Avizienis & et al., 2000).

علاوه بر این، نوآوری به عنوان یک عنصر مهم برای اجرای موفقیت آمیز تجارت الکترونیک و قدرت رقابتی آن معرفی شده است (Christensen, 1997; Hamel, 2001; Bello & et al., 2004; Tseng & et al., 2007). مبنای ایجاد مزیت رقابتی برای یک کسب و کار الکترونیکی با سرمایه فکری، ارتباط نزدیک دارد. سرمایه فکری شامل تمام ویژگی‌هایی است که ساختار یک کسب و کار الکترونیکی را تعریف می‌کند، مانند قابلیت‌ها، شرایط کاری، فناوری و فرایندها. سرمایه فکری زمانی که با قابلیت‌های سازمانی مرتبط باشد به ایجاد مزیت رقابتی کمک می‌کند (Tsai & et al., 2011). با این حال، به دلیل رقابت موجود در بازارهای آنلاین، یک کسب و کار الکترونیکی مجبور است در پاسخ به محیط الکترونیکی دائماً متغیر و ناپایدار، نوآورانه و انعطاف‌پذیر باشد. بنابراین، استراتژی‌سازی به عنوان یک عامل مهم برای موفقیت یک عملیات مؤثر تجارت الکترونیکی مشاهده می‌شود (Sauer & Willcocks, 2003; Onetti & et al., 2012; Yeh & et al., 2012).

۲-۴. تحریم‌های اقتصادی و شاخص فلاکت

از نام‌آشنا ترین کلمات و ابزارهای سیاسی در ایران به‌ویژه در ۴۰ سال اخیر، واژه «تحریم» است. پیشینه استفاده از این ابزار به ماه‌های آغازین بعد از پیروزی انقلاب سال ۱۳۵۷ بر می‌گردد. اهمیت موضوع در کشور ایران پس از انقلاب اسلامی؛ امری بدیهی است و نیازی به توضیح ندارد. در سال‌های پس از انقلاب؛ تحریم‌ها بر ضد ایران افزایش چشم‌گیری یافته است که در ۱۳ آبان ۱۳۵۸ با تسخیر سفارت آمریکا، ایران رسماً با انواع تحریم‌های اقتصادی و تجاری آمریکا و متحدان اروپایی آن مواجه شد که همچنان ادامه دارد. اعمال تحریم‌ها یکی از استراتژی‌هایی است که کشورها برای تحمیل رفتار خود به وسیله فشارهای اقتصادی یا سیاسی بر کشورهای هدف اعمال می‌کنند. تحریم‌ها به عنوان ابزار مجازات یا نشانه‌ای از عدم تایید اقدامات نامناسب مورد استفاده قرار می‌گیرند. هدف از اعمال تحریم‌های اقتصادی این است که باعث افزایش هزینه‌های مربوط به معامله‌گران شود و از طریق افزایش هزینه، باعث ایجاد تغییر در رفتار کشور تحریم شده شوند. هزینه‌های اعمال شده از طریق فشار اقتصادی در اینجا به عنوان وسیله‌ای برای تغییر رفتار دولت در کشور تحریم شده عمل می‌کند. فشار اقتصادی باعث می‌شود تا کشور تحریم‌کننده به اهداف مطلوب خود بدون مداخله نظامی برسد (Stepien & et al., 2016). تعداد تحریم‌ها بر علیه کشورها در حال افزایش است و تحریم‌ها در سال‌های اخیر به‌طور فزاینده‌ای

از مقبولیت برخوردار بوده است. اهداف اعمال تحریم‌ها متفاوتند از جمله تغییر سیاست در کشور هدف به‌ویژه هنگامی که تحریم‌های اقتصادی توسط کشورها به‌طور جداگانه انجام می‌شود. حتی زمانی که تحریم‌ها توسط گروه‌های مختلف کشورها به‌طور کلی و ایده‌آل حمایت می‌شوند، توسط سازمان ملل متحد مورد حمایت قرار می‌گیرند، به این ترتیب آنها قوی‌ترین پشتیبانی و مشروعیت بین‌المللی و دیپلماتیک را به ارمغان می‌آورند.

تحریم جزئی از دیپلماسی بین‌المللی حاکم بر جهان کنونی است که از سوی کشورهای تحریم‌کننده به‌عنوان ابزاری غیرنظامی برای اجبار دولت‌های کشورهای هدف، جهت انجام واکنش مورد نظر اعمال می‌شود. منظور از تحریم، کاهش یا موقت ساختن، یا تهدید به توقف روابط اقتصادی، تجاری و مالی متعارف با کشور هدف از سوی دولت کشور تحریم‌کننده است. منظور از روابط متعارف در این تعریف، روابط در وضعیت بدون اعمال تحریم است. در واقع، تحریم، سلاحی اقتصادی در میدان مبارزه‌ای غیرنظامی است که دیپلماسی را از گفتگو فراتر برده و وارد عمل می‌شود (Eyler, 2007).

نهاد تحریم‌کننده ممکن است دولت یک یا چند کشور از قبیل آمریکا و یا یک سازمان بین‌المللی از قبیل سازمان ملل باشد. کشور هدف، کشوری است که مستقیماً مورد اعمال سیاست‌های تحریم واقع شده است. منظور از اهداف سیاست خارجی، تغییر در رفتارهای سیاسی کشور هدف است که کشور تحریم‌کننده به‌طور صریح یا ضمنی در پی آن است. تحریم‌ها به‌عنوان ابزاری برای تأمین منافع سیاست خارجی یک کشور، در میانه طیفی قرار می‌گیرد که در یک سوی آن، سخت‌ترین اقدامات قهرآمیز مانند کاربرد نیروی نظامی، فعالیت‌های پنهانی یا تهدید به زور است و در سوی دیگر، طیف تدابیر دیپلماتیک، اخراج دیپلمات‌ها، احضار سفیر، اعتراض رسمی دیپلماتیک و به تعلیق در آوردن مبادلات فرهنگی قرار دارد. به‌عبارتی، تحریم‌ها در میانه این طیف قرار داشته و به جای آنها می‌نشینند (Hufbauer & et al., 2007). تحریم‌های اقتصادی به محض اجرایی شدن، به‌طور حتم بر قیمت‌های بین‌المللی نفت و جریان سرمایه بین‌المللی تأثیر می‌گذارد و باعث نوساناتی در نرخ ارز می‌شود که خود زمینه‌ای برای تحت تأثیر قرار دادن سایر متغیرهای کلان اقتصادی می‌شود. کشورهایی که رشد اقتصادی آنها تا حدی به صادرات انرژی و مازاد تجاری بستگی داشته باشد، تحریم‌های اقتصادی، صادرات سوخت‌های نفتی را محدود می‌کند و علاوه‌براین، تغییرات چشم‌گیری در ساختار تجارت خارجی ایجاد می‌نماید، اقتصاد را به‌طور جدی

تحت تأثیر قرار می‌دهد، سرمایه‌گذاری خارجی را کاهش می‌دهد، پول ملی کشور هدف تحریم را به‌طور قابل‌توجهی کاهش می‌دهد و باعث افزایش نوسانات نرخ ارز می‌شود. تحریم‌های اقتصادی همچنین می‌تواند منجر به کاهش واردات، کاهش عرضه، افزایش تورم شود که این خود باعث افزایش شاخص کسب و کار خواهد شد (Gurvich & Prilepskiy, 2015; Dreger & et al., 2016). تحریم‌های اقتصادی علیه ایران به‌ویژه تحریم‌های ریالی، بیشترین تأثیر را در معاملات مالی خارج از کشور داشته و تقاضا برای مبادله در کشور را کاهش داده است. افزایش تقاضا برای نرخ ارز در داخل کشور، قیمت ارز را افزایش می‌دهد و این اثر منفی بر اقتصاد ایران دارد، زیرا کاهش ارزش پول ملی باعث افزایش تورم می‌شود. یکی از تأثیرات اصلی تحریم‌ها بر اقتصاد ایران، کاهش قابل‌توجه در تجارت بین‌المللی است. با اعمال تحریم‌ها، ایران ممکن است با مشکلاتی مانند کاهش صادرات، کاهش ورود سرمایه خارجی و کاهش دسترسی به فناوری‌های پیشرفته مواجه شود. این موارد می‌توانند منجر به کاهش تولید، افزایش نرخ بیکاری و کاهش درآمد ملی شوند. علاوه‌براین، تحریم‌ها می‌توانند باعث افزایش هزینه‌ها و کاهش توان رقابتی صنایع داخلی شوند که تمامی این موارد باعث از بین رفتن کسب و کار و افزایش شاخص کسب و کار می‌گردد. شاخص فلاکت یک نشانگر اقتصادی است که از جمع دو متغیر مهم نرخ تورم و بیکاری به‌دست می‌آید. این شاخص، یکی از مهم‌ترین سنجه‌های رفاه اجتماعی محسوب می‌گردد. زیرا افزایش تورم با ایجاد نااطمینانی نسبت به آینده و پیش‌بینی ناپذیری ارزش مقادیر آتی، أخذ تصمیم‌های بلندمدت مانند: پس‌انداز، سرمایه‌گذاری، کار و بازنشستگی را با مشکل مواجه می‌کند و با افزایش احتمال اشتباه در برآورد نرخ تورم آتی موجب ضرر و زیان خانوارها و بنگاه‌های اقتصادی می‌شود (شاه‌آبادی و حیدرخانی، ۱۳۹۹). هرچه عدد مربوط به شاخص فلاکت بیشتر باشد، نشانه‌ای از سطح پایین رفاه و رنج ساکنین یک شهر یا کشور است. در نتیجه تحریم‌های اقتصادی و شاخص فلاکت (افزایش رکود و تورم) می‌تواند شاخص کسب و کار را افزایش دهد.

۲-۵. تسهیلات اعطایی بانک‌ها

استفاده بهینه از منابع و امکانات موجود به‌منظور برآورده ساختن نیازها و خواسته‌های بشر، از جمله افزایش تولید، درآمد، اشتغال و رفاه جامعه از مهم‌ترین هدف‌های توسعه هر کشور محسوب می‌شود. برای این منظور معمولاً سعی می‌شود تا با استفاده از سیاست‌ها و ابزارهای اجرایی گوناگون در برنامه‌های توسعه به این هدف

دست یافت. بازارهای پولی و مالی اهمیت ویژه‌ای در نظام اقتصادی کشورها دارند و در ادبیات توسعه اقتصادی از الزامات مهم دستیابی به رشد پایدار محسوب می‌شوند، به گونه‌ای که محققین گسترش بهینه و مناسب بازارهای پولی و مالی را از ابزارهای مهم توسعه می‌دانند. در واقع بازارهای پولی و مالی، منابع تأمین اعتبار برای فعالیت‌های مختلف اقتصادی می‌باشند. تأمین مالی واحدهای تولیدی چه از دیدگاه سرمایه در گردش و چه از دیدگاه توسعه فعالیت‌ها و سرمایه‌گذاری‌های جدید از مهم‌ترین مباحث مدیریت یک نظام است. دریافت وام و اعتبار و انتقال پول از یک فرد به فرد دیگر یا از یک نهاد به نهاد دیگر نقش اساسی در تأمین اعتبار فعالیت‌های مختلف اقتصادی دارد. اعتبار و وام به طور مستقیم و غیرمستقیم بر اشتغال واحدهای تولیدی و فرصت‌های شغلی جدید تأثیر می‌گذارد. تزریق وام و اعتبار به جریان تولید به صورت سرمایه در گردش در کوتاه‌مدت به دلیل ثابت بودن حجم سرمایه، باعث افزایش اشتغال می‌شود، اما در بلندمدت که جریان وام و اعتبار تبدیل به سرمایه ثابت می‌شود، تغییرات تکنولوژیکی را به همراه دارد. در صورتی که این تغییرات خنثی باشد اشتغال ثابت باقی می‌ماند و در غیر این صورت باعث تغییر در اشتغال می‌شود. بنابراین چنانچه مشاهده می‌شود، از بُعد نظری، ازجمله آثار مثبت به کارگیری صحیح و بهینه جریان وام و اعتبار می‌تواند افزایش سرمایه‌گذاری، تولید، درآمد و اشتغال را به دنبال داشته باشد. البته کارآیی نظام پولی و مالی هر کشور و نحوه مدیریت مالی واحدهای اقتصادی موجود شرط لازم و کافی برای دستیابی به این آثار مثبت اقتصادی است که در صورت نبود کارآیی در این فرایند چه در بخش اعطای اعتبارات و چه در بخش مصارف اعتبارات ممکن است اثرات مطلوب و مورد انتظار را به همراه نداشته باشد (طیپی و دیگران، ۱۳۸۹).

۳. پیشینه تحقیق

۳-۱. پیشینه داخلی

عرب مازار و احمدیان (۱۳۸۹)، در پژوهشی با عنوان «شاخص فضای کسب‌وکار و تأثیر آن بر سرمایه‌گذاری خصوصی در ایران» به تدوین شاخص بومی فضای کسب‌وکار ایران پرداختند. نتایج پژوهش آنها نشان داد که بهبود فضای کسب‌وکار به افزایش سرمایه‌گذاری خصوصی در ایران منجر می‌شود.

اشرفی و فهمیمی‌فر (۱۳۹۰)، در پژوهشی با عنوان «بررسی شاخص‌های بهبود فضای کسب‌وکار با تأکید بر جایگاه ایران» به بررسی و مقایسه شاخص‌های مرتبط با

بهبود فضای کسب و کار در کشورهای آسیای غربی، آسیای میانه با تأکید بر جایگاه ایران و کشورهای همسایه پرداختند. شاخص‌های ثبت و انتقال مالکیت، شروع یک کسب و کار، پرداخت مالیات، حمایت از سرمایه‌گذاران، الزام‌آور بودن اجرای قراردادها، أخذ اعتبار، انحلال، أخذ مجوز و درنهایت شاخص تجارت برون مرزی به ترتیب به‌طور میانگین دارای کمترین میزان رتبه بوده‌اند، به‌گونه‌ای که شاخص ثبت و انتقال مالکیت دارای میانگین ۶۹ و تجارت برون مرزی دارای میانگین ۱۱۴ بودند. این امر بیانگر آن است که در بین کشورها و سال‌های مورد مطالعه، شاخص ثبت و انتقال مالکیت در کشورهای همسایه ایران دارای جایگاه بهتری نسبت به بقیه کشورهای جهان بوده است و شاخص تجارت برون‌مرزی دارای عدم جایگاه مناسب در بین کشورهای جهان است.

سلطانی شیرازی و نوری کوچی (۱۳۹۶)، در پژوهشی با عنوان «قوانین و مقررات و محیط کسب و کار: ماهیت و اثر پروژه سهولت کسب و کار بانک جهانی» به چگونگی انجام پروژه کسب و کار با توجه به تعدادی از یافته‌های کلیدی در گزارش ۲۰۱۵ پرداختند و سپس نکات مهم در ارتباط با این موضوع، انتقادهای وارد بر آن و پاره‌ای از مسایل سیاسی اقتصادی مرتبط با پروژه را بیان کردند.

ارمغان و فلاح حقیقی (۱۳۹۷)، در پژوهشی با عنوان «تحلیلی بر شاخص‌های فضای کسب و کار در ایران» به بررسی و تحلیل شاخص‌های کسب و کار ایران با استفاده از روش طولی و تحلیلی برای بازه زمانی ۲۰۱۳-۲۰۱۷ پرداختند. نتایج پژوهش آنها نشان داد که شاخص‌های أخذ مجوزهای ساخت، ثبت مالکیت و کسب انشعاب برق، بیشترین بهبود را طی این سال‌ها در رتبه جهانی داشته‌اند. از طرف دیگر شاخص‌های تجارت فرامرزی و حل و فصل ناتوانی در پرداخت دیون، بیشترین تنزل و افت را طی این سال‌ها داشته است. شاخص حمایت از سرمایه‌گذاران کوچک همواره طی این ۵ سال اخیر از وضع نامطلوبی برخوردار بوده است و در روند بهبود آن تغییری صورت نگرفته است.

شفیعی و زمانی (۱۴۰۰)، در پژوهشی با عنوان «آسیب‌شناسی فضای کسب و کار و اشتغال در ایران با تمرکز بر شناسایی علل شکل‌گیری اشتغال غیررسمی با رویکرد شبکه مضامین» به شناسایی علل شکل‌گیری اشتغال غیررسمی پرداختند. نتایج پژوهش آنها نشان داد که بیش از ۸۰ عامل در شکل‌گیری اشتغال غیررسمی تأثیر دارد.

میلانی (۱۴۰۱)، در پژوهشی با عنوان «بهبود فضای کسب و کار و توسعه اقتصادی، جایگاه و تکالیف سازمان‌های اجرایی؛ مطالعه موردی: سازمان ثبت اسناد و املاک کشور»

به بررسی رابطه میان بهبود فضای کسب و کار و توسعه اقتصادی پرداخت. ایشان همچنین مهم‌ترین چالش‌ها و آسیب‌های حوزه کسب و کار را بررسی کرد.

احمدی (۱۴۰۱)، در پژوهشی با عنوان «عوامل مؤثر بر بهبود کسب و کار در استان خوزستان» به بررسی عوامل مؤثر بر بهبود فضای کسب و کار استان خوزستان پرداخت. ایشان در آن پژوهش، عوامل ایجادکننده طرح کسب و کار را در ۴ مورد تقاضا، رویکرد، مزایا و رقابت دانست و حوزه‌های کسب و کار در خوزستان را در ۴ مورد صنایع سبک و سنگین، کارخانه‌های برجسته، معادن و گردشگری خلاصه نمود.

۳-۲. پیشنهاد خارجی

جانکوف^۱ و همکاران (۲۰۰۶)، در پژوهشی به بررسی رابطه شاخص کسب و کار با رشد اقتصادی در ۱۳۵ کشور دنیا پرداختند. برای ساختن شاخص مقررات از ۷ شاخص فرعی سهولت کسب و کار (شروع کسب و کار، استخدام و اخراج نیروی کار، حقوق مالکیت، اخذ اعتبار، حمایت از سرمایه‌گذاران، اجرای قراردادهای و بستن کسب و کار) استفاده کردند و از رتبه شاخص‌های فرعی در هر کشور میانگین ساده گرفته و رتبه کلی کشورها را به عنوان شاخصی از مقررات کسب و کار لحاظ کردند. نتیجه پژوهش آنها نشان داد که مقررات بهتر، رشد سریع‌تر را به دنبال دارد به طوری که با تقسیم کشورها به ۴ گروه مشاهده گردید که نرخ رشد سالانه‌ی یک چهارم کشورها با بهترین مقررات کسب و کار، ۲٫۳ درصد بیشتر از یک چهارم پایین‌ترین است.

مادیتینوس^۲ و همکاران (۲۰۱۴)، در پژوهشی به بررسی عوامل مؤثر بر فضای کسب و کار الکترونیکی در یونان پرداختند. نتایج پژوهش آنها نشان داد که در دسترس بودن آموزش، سطح دانش و به اشتراک گذاری دانش از مهم‌ترین عوامل مؤثر بر کسب و کار الکترونیکی است.

آنه و همکاران (۲۰۲۱)، در پژوهشی به بررسی عوامل مؤثر بر کسب و کار از جنبه‌های غیرمالی (مشتریان، فرایندهای داخلی و آموزش توسعه) پرداختند. آنها از نرم افزار SPSS برای پردازش داده‌ها استفاده کردند. نتایج پژوهش آنها نشان که عوامل مؤثر بر عملکرد تجاری از جنبه‌های غیرمالی به ترتیب زیر رتبه‌بندی می‌شود: (۱) استفاده از منابع، (۲) بازارگرایی، (۳) فناوری اطلاعات، (۴) سیاست‌های محلی، (۵) دسترسی و استفاده از سرمایه و (۶) سیاست‌های دولتی.

1. Djankov & et al.

2. Maditinos & et al.

باباتونده^۱ و همکاران (۲۰۲۱) در پژوهشی به بررسی تأثیر شاخص سهولت انجام کسب و کار (EDBI) بر بازده سرمایه گذاری (ROI) در نیجریه برای بازه زمانی ۲۰۱۹-۲۰۱۵ پرداختند. نتایج آنها نشان داد که از نظر آماری، تداوم سیاست‌های دولت اثر منفی بر شاخص کسب و کار دارد. مدیریت ترافیک و حمل و نقل و زیرساخت‌های امنیتی تأثیر ناچیزی بر ROI نشان می‌دهند. از این رو، یافته‌ها نشان می‌دهد که سیاست‌های دولتی، با سهولت انجام کسب و کار در نیجریه رابطه منفی دارد.

با مروری بر تحولات رخ داده در اقتصاد ایران در طی چند دهه‌ی اخیر به خوبی قابل مشاهده است که اقتصاد ایران با تغییر و تحولات مختلفی از قبیل مواجه شدن با تحریم‌های شدید بین‌المللی و غیره روبه‌رو بوده است که می‌توانند به عنوان عاملی مؤثر بر شاخص کسب و کار در اقتصاد ایران مطرح گردند. بنابراین، بنا به اهمیت اثرگذاری تحریم‌های اقتصادی بر شاخص کسب و کار و فقدان وجود تابعی تعدیل شده از شاخص کسب و کار که هر سه متغیر (تحریم‌های اقتصادی، شاخص فلاکت و اعطای تسهیلات بانکی) را یکجا دربرگیرد، لذا مطالعه حاضر در این راستا قدم برداشته و هر سه متغیر مذکور را با توجه به شرایط کلان اقتصادی ایران بر شاخص کسب و کار مورد بررسی قرار داده است.

۴. روش‌شناسی

۴-۱. متغیرهای تحقیق

۴-۱-۱. شاخص تحریم‌های اقتصادی

در این پژوهش، زمان‌بندی و نوع تحریم‌ها علیه ایران با استفاده از داده‌های وزارت خزانه‌داری آمریکا، اتحادیه اروپا و سازمان ملل، گردآوری و وزن تحریم‌ها از مقاله مهدیلو و همکاران (۱۳۹۸) به دست آمدند. سپس با به دست آوردن تحریم‌های اعمال شده، اگر وزن تحریم‌ها را در جای خود قرار داده و وزن‌های تحریم‌های اعمال شده در هر فصل را با هم جمع کنیم، میزان و شدت تحریم‌ها در هر فصل مشخص خواهد شد. مهدیلو و همکاران (۱۳۹۸)، برای به دست آوردن وزن و اهمیت تحریم‌های اعمال شده از روش AHP فازی استفاده کردند.

۴-۱-۲. شاخص فلاکت

شاخص فلاکت اولین بار توسط آرتور اوکان مشاور اقتصادی لیندون جانسون رئیس

1. Babatunde & et al.

جمهور آمریکا در دهه ۷۰ میلادی مطرح شد. اوکان با فرض اینکه افزایش نرخ بیکاری و تورم باعث تحمیل هزینه اقتصادی و اجتماعی به جامعه می‌شود مجموع این دو نرخ را به‌عنوان شاخص فلاکت معرفی نمود. ترکیب افزایش سطح قیمت‌ها و تعداد افراد بدون کار باعث کاهش عملکرد اقتصادی و افزایش شاخص فلاکت می‌شود (نوری کوچی، ۱۳۹۷).

در این تحقیق از مجموع نرخ تورم و بیکاری به‌عنوان شاخص فلاکت استفاده شده است.

۴-۱-۳. شاخص کسب‌وکار

بر اساس پژوهش‌های اتاق بازرگانی ایران، شاخص کسب‌وکار ایران به‌دست آمده است. مؤلفه‌های محیط کسب‌وکار در پژوهش اتاق بازرگانی متناسب با شرایط اقتصادی ایران، شناسایی و تعریف شده‌اند و با شاخص‌های مشهور بین‌المللی نظیر بانک جهانی یا گزارش رقابت‌پذیری تفاوت دارد. برای محاسبه این شاخص، محاسبات بر روی ۷۰ نماگر که شامل ۲۸ مؤلفه پیمایشی و ۴۲ مؤلفه آماری که از عوامل مختلف و قابل احصای مؤثر بر اداره واحدهای تولیدی در ایران معرفی شده است، حاصل شده است. این شاخص بین ۱ تا ۱۰ قرار دارد. هرچه این عدد به ۱۰ نزدیک‌تر باشد به معنای نامناسب بودن فضای کسب‌وکار دارد و بالعکس هرچه عدد این شاخص به ۱ نزدیک‌تر باشد به معنای مناسب بودن فضای کسب‌وکار دارد.

۴-۱-۴. تسهیلات اعطایی بانک‌ها

در این تحقیق از میزان تسهیلات اعطایی بانک‌ها به‌عنوان یکی از متغیرهای مستقل تحقیق استفاده شده است.

۴-۲. پایایی و آزمون ریشه واحد

در مدل‌سازی اقتصادی و اقتصادسنجی، می‌بایست پایایی متغیرهای سری زمانی مورد بررسی قرار گیرد. یکی از انواع مهم داده‌های آماری مورد استفاده در تجزیه و تحلیل‌های تجربی، داده‌های سری زمانی می‌باشد، زیرا این نوع داده‌های آماری، ویژگی‌های خاصی برای پژوهشگران در اقتصادسنجی دارد. هر سری زمانی را می‌توان محصول تولید یک فرایند استوکاستیک یا تصادفی دانست و مجموعه پیوسته‌ای از داده‌ها یک تحقق واقعی از فرایند تصادفی اصلی می‌باشند. وجه تمایز و تفاوت بین فرایند استوکاستیک و تحقق واقعی آن بسیار شبیه به وجه تمایز بین جامعه و نمونه آن در داده‌های مقطعی

است. همان گونه که از داده های نمونه برای استنباط یک جامعه استفاده می شود، در سری های زمانی نیز از تحقق واقعی برای استنباط در مورد فرایند استوکاستیک استفاده می شود. براین اساس، میانگین و واریانس متغیرها در طول زمان ثابت بوده و مستقل از زمان است، اما بررسی هایی که از سال ۱۹۹۰ به بعد انجام شده، نشان داده است که فرض پایداری در مورد بسیاری از متغیرهای سری های زمانی اقتصاد کلان نادرست بوده و اغلب این متغیرها وابسته به زمان بوده و ناپایدار می باشند. مطالعات نشان داده اند که در صورت عدم تحقق فرض پایداری، استفاده از آماره t و F گمراه کننده بوده و احتمال اینکه نتایج به دست آمده تنها یک رگرسیون جعلی بوده و هیچ گونه رابطه اقتصادی واقعی تعادلی نداشته باشد افزایش می یابد (بذرافکن و دیگران، ۱۳۹۸)، بنابراین لازم است پایداری و ناپایداری متغیرها بررسی گردد.

۳-۴. رویکرد مارکوف سویچینگ

مدل تغییر جهت مارکوف برای تبیین رفتار متغیرهایی که به طور مداوم تغییر جهت می دهند و رفتار آنها از یک حالت به حالت دیگر تغییر کرده و مجدداً به حالت قبلی برمی گردند، مناسب است. به ویژه این مدل می تواند در مواردی مفید باشد که عامل یا متغیری که این تغییر رفتارها را ایجاد می کند (که موسوم به متغیر پیشرو است) غیر قابل مشاهده باشد (سوری، ۱۳۹۴).

همیلتون^۱ (۱۹۹۴)، بیان می کند که بسیاری از متغیرها در دوره هایی با هم متفاوت هستند. این تغییرات (شکست ها) به دلایل مختلفی مانند هراس مالی^۲، جنگ ها، بحران های اقتصادی، تحریم ها، تغییرات در سیاست ها و مقررات دولتی و غیره می توانند اتفاق بیفتند که می توانند رژیم ها یا وضعیت هایی را برای متغیر ایجاد نمایند (Hamilton, 1994). تخمین یک مدل در دوره قبل از شکست و مدل دیگری برای دوره های بعد از شکست امکان پذیر است. اما تاریخ دقیق شکست در بسیاری از زمان ها شناخته شده نیست. رویکرد مارکوف سویچینگ، راه حلی را در این زمینه ارائه می دهد. با استفاده از این رویکرد، می توان مدلی را برای هر رژیم بدون داشتن دانش اولیه در رابطه با زمان شکست ها یا تغییرات رژیم، تخمین زد.

از انواع الگوهای غیر خطی و تغییر رژیم می توان به الگوهای خود رگرسیون آستانه ای^۳، الگوی خود رگرسیون با انتقال ملایم^۱ و الگوی مارکوف سویچینگ اشاره

1. Hamilton

2. Financial Panics

3. Threshold Autoregressive Model (TAR)

کرد. از تفاوت‌های مهم میان الگوی مارکوف سوییچینگ و دیگر الگوهای غیرخطی می‌توان به دو مورد اشاره کرد: اول آنکه تابع انتقال در الگوی مارکوف سوییچینگ با استفاده از داده‌های موجود به راحتی برآورد می‌شود اما در دو الگوی دیگر تصریح تابع انتقال مشکل است؛ دوم اینکه، در الگوی مارکوف سوییچینگ، تغییر رژیم به صورت درونزا تعیین می‌شود، اما در دیگر الگوهای غیرخطی، تغییر رژیم از پیش تعیین شده است (اسدی و اسماعیلی، ۱۳۹۲).

بازه زمانی تحقیق از سال ۱۳۹۶ الی ۱۴۰۲ به صورت فصلی می‌باشد. داده‌های مربوط به شاخص کسب و کار از اتاق بازرگانی و داده‌های مربوط به شاخص فلاکت و تسهیلات پرداختی از بانک مرکزی گردآوری شدند.

۵. نتایج پژوهش

۵-۱. آزمون ریشه واحد

نقطه‌ی شروع برای تحلیل هر سری زمانی، بررسی مانایی داده‌های سری زمانی مربوطه است. با توجه به اینکه داده‌های مورد استفاده در این تحقیق، فصلی است، برای آزمون ایستایی متغیرها از آزمون ریشه واحد فصلی HEGY استفاده شده است.

جدول (۱): بررسی مانایی با استفاده از آزمون ریشه واحد فصلی HEGY

متغیر	سطح احتمال	وضعیت
logm	۰.۲	مانا
up	۰.۶	مانا
s	۰.۶	مانا
B	۰.۱	مانا

منبع: (نتایج پژوهش)

Logm: لگاریتم تسهیلات اعطایی

Up: شاخص فلاکت

S: شاخص تحریم‌های اقتصادی

B: شاخص کسب و کار

همان‌طور که در جدول ۱ مشاهده می‌شود همه‌ی متغیرها در سطح اهمیت ۱۰ درصد مانا هستند.

۵-۲. نتایج مدل مارکوف سوییچینگ

مدل مارکوف سوییچینگ در صورتی مدل مناسبی برای تخمین الگو می باشد که الگوی داده های مورد بررسی، غیرخطی باشد. برای اینکه از غیر خطی بودن الگوی داده ها اطمینان حاصل شود از آزمون نسبت درستنمایی (LR) استفاده شده است.

جدول (۲): نتایج آزمون LR

مقدار آزمون	درجه آزادی	ارزش احتمال
۱۲۵	۳	.۰۰

منبع: (نتایج پژوهش)

همان طور که نتایج جدول ۲ نشان می دهد مقدار آماره آزمون LR در سطح یک درصد هم معنادار است؛ بنابراین می توان نتیجه گرفت که به جای مدل های خطی بهتر است که از روش غیرخطی مارکوف سوییچینگ برای تخمین مدل استفاده نمود. خود نرم افزار به صورت خودکار تعداد رژیم های بهینه را مشخص می نماید که در این تحقیق، تعداد رژیم بهینه را ۲ مشخص نمود. از دو رژیم با میانگین شاخص کسب و کار بالا و دیگری با میانگین شاخص کسب و کار پایین برای مدل مارکوف سوییچینگ استفاده گردید. همیلتون بیان می کند رژیمی که دارای عرض از مبدأ بیشتری است به عنوان رژیم رونق (در این پژوهش به عنوان میانگین شاخص کسب و کار بالا) و رژیمی که دارای عرض از مبدأ کمتری است به عنوان رژیم رکود (در این پژوهش به عنوان میانگین شاخص کسب و کار پایین) استفاده می شود. در این پژوهش رژیم یک، نماینده رژیم با میانگین شاخص کسب و کار پایین و رژیم دو، نماینده رژیم با میانگین شاخص کسب و کار بالا می باشد.

جدول (۳): نتایج تخمین مدل مارکوف سوییچینگ

متغیر	ضریب	انحراف معیار	آمار t	احتمال
C1	۸,۱۲	.۸۸	۹,۲	.۰۰۰۰
C2	۸,۴۹	.۹	۹,۳۴	.۰۰۰۰
Log sigma1	-۲,۵۹	.۲۷	-۹,۵	.۰۰۰۰
Logsigma2	-۲,۰۹	.۲۴	-۸,۷	.۰۰۰۰
up	.۰۱۶	.۰۰۳	۴,۲۹	.۰۰۰۰
s	.۰۳۹	.۰۲	۱,۹۵	.۰۸۰۵

متغیر	ضریب	انحراف معیار	آمار t	احتمال
Log m	-۰.۱۸	۰.۰۶	-۳.۰۸	۰.۰۲۱
P11-c	۲.۱۹	۱.۰۵	۲.۰۷	۰.۰۳۷۶
P21-c	-۲.۹۴	۱.۳۵	-۲.۱۷	۰.۰۲۹۴

منبع: (نتایج پژوهش)

از آنجا که در مدل تخمین زده شده، واریانس جز اخلاص مربوط به معادلات دو رژیم متفاوت بوده، در نتیجه در رژیم یک، لگاریتم انحراف معیار برابر ۲،۵۹- و در رژیم دو، لگاریتم انحراف معیار برابر ۲،۰۹- به دست آمده است که نشان می‌دهد رژیم یک دارای نوسانات بیشتری (واریانس بیشتری) نسبت به رژیم دو می‌باشد.

با توجه به درصد بودن متغیرهای تحریم‌های اقتصادی و شاخص فلاکت، از متغیر تسهیلات اعطایی بانک‌ها، لگاریتم گرفته شد تا تفاسیر ضرایب متغیرها یکسان گردد.

مطابق جدول فوق، اثر شاخص فلاکت بر شاخص کسب‌وکار، مثبت است. اگر شاخص فلاکت یک درصد تغییر کند شاخص کسب‌وکار ۰/۰۱۶ درصد افزایش می‌یابد. در واقع شاخص فلاکت که از مجموع دو متغیر تورم و بیکاری به دست می‌آید باعث افزایش شاخص کسب‌وکار می‌شود و بر محیط کسب‌وکار اثر معکوس دارد. با افزایش تورم، هزینه‌های تولید افزایش می‌یابد و با افزایش رکود و بیکاری، کسب‌وکارها از بین می‌روند که هر دو باعث می‌شوند محیط کسب‌وکار در وضعیت نامناسبی قرار بگیرد که همین باعث افزایش شاخص کسب‌وکار می‌شود.

اثر تحریم‌های اقتصادی بر شاخص کسب‌وکار، مثبت و معنادار است. اگر تحریم‌های اقتصادی یک درصد تغییر کند شاخص کسب‌وکار ۰/۰۳۹ درصد افزایش می‌یابد. تحریم‌های اقتصادی هم بر تولیدکننده و هم بر مصرف‌کننده اثر دارد. تحریم‌های اقتصادی باعث افزایش هزینه‌های تولید و کاهش قدرت حقیقی مصرف‌کننده می‌شود که همین باعث از بین رفتن کسب‌وکار و افزایش شاخص کسب‌وکار می‌گردد.

اثر تسهیلات اعطایی بر شاخص کسب‌وکار، منفی و معنادار است. اگر تسهیلات اعطایی یک درصد تغییر کند شاخص کسب‌وکار ۰/۱۸ درصد کاهش می‌یابد. تسهیلات اعطایی باعث می‌گردد شخص بتواند کسب‌وکاری راه اندازی نماید و از این طریق باعث بهبودی محیط کسب‌وکار و کاهش شاخص کسب‌وکار گردد.

تعداد فصول رژیم یک و رژیم دو منتج از برآورد مدل مارکف - سویچینگ در

طول دوره ۴: ۱۴۰۲-۱۳۹۶ در جدول ۴ نشان داده شده است.

جدول (۴): میانگین دوره قرار گرفتن در رژیم مورد نظر

رژیم	میانگین قرار گرفتن در رژیم مورد نظر
رژیم ۱	۹,۹
رژیم ۲	۲۰,۰۴

منبع: (نتایج پژوهش)

بر اساس جدول ۴، رژیم دو پایدارترین رژیم است؛ زیرا اگر اقتصاد وارد این رژیم گردد به طور متوسط ۲۰ دوره (فصل) در این رژیم باقی خواهند ماند. پایداری رژیم با عرض از مبدأ بیشتر نسبت به رژیم با عرض از مبدأ کمتر منطبق با کار پژوهشی صالحی سربیز و همکاران (۱۳۹۲) است. نتایج حاصل از این جدول مطابق نظریات اقتصادی است، چراکه بر اساس نظریات اقتصادی، دوران رکود (در این پژوهش رژیم با میانگین شاخص کسب و کار پایین) دارای عمر کمتری نسبت به دوران رونق (در این پژوهش رژیم با میانگین شاخص کسب و کار بالا) است (اسدی و اسماعیلی، ۱۳۹۲).

جدول (۵): تعداد فصول هر رژیم

رژیم	فصول هر رژیم
رژیم ۱	۱۳۹۸-۱۳۹۹و۴-۱۳۹۹و۱-۱۳۹۹و۲-۱۳۹۹و۳-۱۳۹۹و۴-۱۴۰۰و۱-۱۴۰۰و۲ ۱۴۰۰و۳-۱۴۰۰و۴-۱۴۰۱و۱-۱۴۰۱و۲-۱۴۰۱و۳-۱۴۰۱و۴
رژیم ۲	۱۳۹۶-۱۳۹۶و۱-۱۳۹۶و۲-۱۳۹۶و۳-۱۳۹۶و۴-۱۳۹۷و۱-۱۳۹۷و۲-۱۳۹۷و۳ ۱۳۹۷و۴-۱۳۹۸و۱-۱۳۹۸و۲-۱۳۹۸و۳-۱۴۰۱و۴-۱۴۰۲و۱-۱۴۰۲و۲-۱۴۰۲و۳-۱۴۰۲و۴

منبع: (نتایج پژوهش)

بر اساس جدول ۵ تعداد فصول رژیم ۲ بیشتر از تعداد فصول رژیم ۱ می باشد که منطبق بر تفاسیر مربوط به جدول ۴ می باشد.

جدول (۶): احتمالات انتقال از یک رژیم به رژیم دیگر

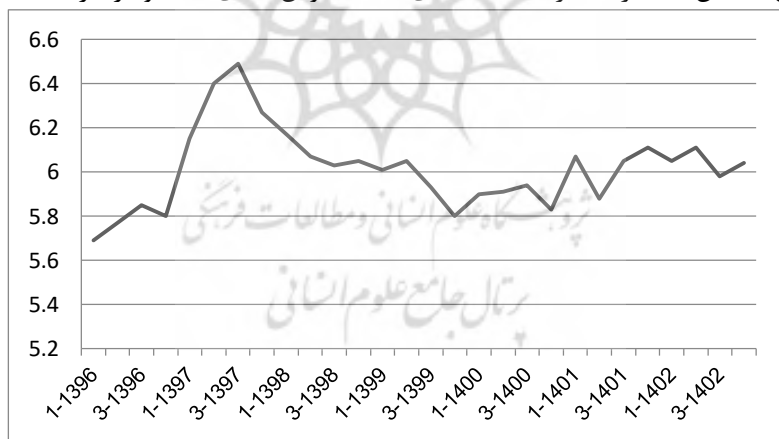
رژیم	رژیم ۱	رژیم ۲
رژیم ۱	۰,۹۰	۰,۱۰
رژیم ۲	۰,۰۵	۰,۹۵

منبع: (نتایج پژوهش)

جدول ۶ احتمالات انتقال از یک رژیم به رژیم دیگر را نشان می‌دهد. همان‌طور که مشاهده می‌گردد رژیم دو، پایدارترین رژیم می‌باشد، چراکه احتمال انتقال این رژیم به خود این رژیم بسیار بالا بوده و حدود ۰/۹۵ است. پایداری رژیم با عرض از مبدأ بیشتر نسبت به رژیم با عرض از مبدأ کمتر منطبق با کار پژوهشی سربیزن و همکاران (۱۳۹۲) است.

۵-۳. شاخص کسب‌وکار

بر اساس پژوهش‌های اتاق بازرگانی ایران، شاخص کسب‌وکار کشور به‌دست‌آمده است. مؤلفه‌های محیط کسب‌وکار در پژوهش اتاق بازرگانی متناسب با شرایط اقتصادی ایران، شناسایی و تعریف شده‌اند و با شاخص‌های مشهور بین‌المللی نظیر بانک جهانی یا گزارش جهانی رقابت‌پذیری تفاوت دارد. برای محاسبه این شاخص، محاسبات بر روی ۷۰ نماگر که شامل ۲۸ مؤلفه پیمایشی و ۴۲ مؤلفه آماری که از عوامل مختلف و قابل احصای مؤثر بر اداره واحدهای تولیدی در ایران معرفی شده است، حاصل شده است. این شاخص بین ۱ تا ۱۰ قرار دارد. هرچه این عدد به ۱۰ نزدیک‌تر باشد به معنای نامناسب بودن فضای کسب‌وکار دارد و بالعکس هرچه عدد این شاخص به ۱ نزدیک‌تر باشد به معنای مناسب بودن فضای کسب‌وکار دارد.

نمودار (۱): شاخص کسب‌وکار ایران

همانگونه که از نمودار ۱ مشخص است در اکثر فصول، شاخص کسب‌وکار بین اعداد ۵٫۸-۶٫۲ در نوسان می‌باشد در فصل پاییز سال ۱۳۹۷ به بالاترین میزان خود یعنی به عدد ۶٫۴۹ می‌رسد که نشان از بدتر شدن محیط کسب‌وکار می‌باشد.

نتیجه گیری

در این پژوهش به بررسی عوامل مؤثر بر شاخص کسب و کار با استفاده از روش مارکوف سویچینگ برای بازه زمانی ۱۴۰۲-۱۳۹۶ (به صورت فصلی) پرداخته شده است. نتایج نشان داد که اثر فلاکت و تحریم های اقتصادی بر شاخص کسب و کار، مثبت و معنادار و اثر تسهیلات اعطایی بر شاخص کسب و کار، منفی و معنادار است. اگر شاخص فلاکت یک درصد تغییر کند شاخص کسب و کار ۰/۰۱۶ درصد افزایش می یابد. در واقع شاخص فلاکت که از مجموع دو متغیر تورم و بیکاری به دست می آید باعث افزایش شاخص کسب و کار می شود و بر محیط کسب و کار اثر معکوس دارد. با افزایش تورم، هزینه های تولید افزایش می یابد و با افزایش رکود و بیکاری، کسب و کارها از بین می روند که هر دو باعث می شوند محیط کسب و کار در وضعیت نامناسبی قرار بگیرد که همین باعث افزایش شاخص کسب و کار می شود.

اثر تحریم های اقتصادی بر شاخص کسب و کار، مثبت و معنادار است. اگر تحریم های اقتصادی یک درصد تغییر کند شاخص کسب و کار ۰/۰۳۹ درصد افزایش می یابد. تحریم های اقتصادی هم بر تولیدکننده و هم بر مصرف کننده اثر دارد. تحریم های اقتصادی باعث افزایش هزینه های تولید و کاهش قدرت حقیقی مصرف کننده می شود که همین باعث از بین رفتن کسب و کار و افزایش شاخص کسب و کار می گردد.

اثر تسهیلات اعطایی بر شاخص کسب و کار، منفی و معنادار است. اگر تسهیلات اعطایی یک درصد تغییر کند شاخص کسب و کار ۰/۱۸ درصد کاهش می یابد. تسهیلات اعطایی باعث می گردد شخص بتواند کسب و کاری راه اندازی نماید و از این طریق باعث بهبودی محیط کسب و کار و کاهش شاخص کسب و کار گردد.

پیشنهادهای

در راستای بهبود فضای کسب و کار، پیشنهادهای مطرح می گردد که احتمالاً توجه کردن به آنها می تواند افق بهتری را پیش روی فضای کسب و کار باز کند.

۱- تأکید بر آموزش های کاربردی و مهارت محور با هدف ایجاد تغییر و تحول در سیستم آموزشی؛

۲- توزیع عادلانه منابع، امکانات و ثروت در کشور بر اساس ظرفیت های هر منطقه با تأکید بر آمایش سرزمین؛

۳- در حوزه کسب و کار به خصوص کسب و کارهای کوچک مقیاس، مشوق های لازم

- مانند مشوق‌های مالیاتی و بیمه‌ای ایجاد گردد؛
- ۴- برخورد جدی با نهادهای کم‌کار و غیرفعال در حوزه کسب‌وکار و همچنین بولد کردن نهادهای فعال در جلسات کسب‌وکار (جهت تشویق این گونه نهادها)؛
- ۵- مقاومت نهادهای دولتی در مسیر خصوصی‌سازی از مهم‌ترین موانع اجرای سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی است که می‌توان با اعتقاد به جلوگیری از اقتصاد رانتی و ایجاد بسترهای لازم فرهنگی، حقوقی و فنی در جهت رفع آن اقدام کرد؛
- ۶- وجود موسسات شبه دولتی نیز در نرسیدن به اهداف مورد نظر در سیاست‌های کلی اصل ۴۴ نیز مؤثر است. با بازنگری قانون می‌توان از فعالیت این گونه موسسات جلوگیری کرد تا فعالان واقعی بخش خصوصی بتوانند در راستای سیاست‌های کلی اصل ۴۴ گام بردارند.

فهرست منابع

- آل عمران، روبا و آل عمران، سید علی (۱۳۸۸). خصوصی‌سازی و سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی. *مجله اقتصادی - ماهنامه بررسی مسائل و سیاست‌های اقتصادی*، (۱۲)، ۷۳-۸۸.
- اتاق بازرگانی و صنایع و معادن تهران (۱۳۹۰). *بررسی عوامل مؤثر بر سنجش و بهبود فضای کسب‌وکار در ایران*.
- احمدی، امید (۱۴۰۱). *عوامل مؤثر بر بهبود کسب‌وکار در استان خوزستان*. هشتمین کنفرانس بین‌المللی علوم مدیریت و حسابداری.
- ارمغان، نگار و فلاح حقیقی، نگین (۱۳۹۷). *تحلیلی بر شاخص‌های فضای کسب‌وکار در ایران*. رهیافت، (۷۱).
- اسدی، علی و اسماعیلی، سید میثم (۱۳۹۲). *تأثیر شاخص توسعه انسانی بر رشد اقتصادی ایران در قالب مدل مارکوف - سوئیچینگ - فصلنامه علمی پژوهشی، پژوهش‌های رشد و توسعه اقتصادی*، (۱۲)۳، ۸۹-۱۰۴.
- اشرفی، یکتا و فهیمی‌فر، فاطمه (۱۳۹۰). *بررسی شاخص‌های بهبود فضای کسب‌وکار با تأکید بر جایگاه ایران*. *مجله اقتصادی، ماهنامه بررسی مسائل و سیاست‌های اقتصادی*، (۱۱)، ۷-۴۲.
- بذرافکن، اشکان؛ گشتاسبی‌پور، ابراهیم؛ کایدخورده، علی‌اصغر و فقهی، حمید

- (۱۳۹۸). بررسی اثر مخارج سلامت بر ضریب جینی (نابرابری درآمدی) در ایران. چهارمین کنفرانس بین‌المللی دستاوردهای نوین پژوهشی در علوم انسانی و مطالعات اجتماعی و فرهنگی.
- سربیزن، مرتضی؛ ریسی اردلی، غلامعلی و شتاب بوشهری، نادر (۱۳۹۲). نقاط رکود و رونق اقتصاد ایران با استفاده از مدل مارکوف سوئیچینگ. فصلنامه مدل‌سازی اقتصادی، ۷(۳)، ۶۷-۸۳.
- سلطانی شیرازی، الیزابت و نوری کوچی، امین (۱۳۹۶). قوانین و مقررات و محیط کسب و کار: ماهیت و اثر پروژه سهولت کسب و کار بانک جهانی. مجله اقتصادی، ۷(۸)، ۷۳-۱۰۵.
- سوری، علی (۱۳۹۴). اقتصادسنجی پیشرفته همراه با کاربرد stata and Eviews. تهران: نشر فرهنگ‌شناسی.
- سیاح، سید امیر (۱۳۹۵). طراحی شاخص‌های ملی محیط کسب و کار ایران. مرکز تحقیقات و بررسی‌های اقتصادی.
- شاه‌آبادی، ابوالفضل و حیدرخانی، فاطمه (۱۳۹۹). تأثیر مؤلفه‌های اقتصاد دانش بنیان بر شاخص فلاکت در کشورهای منتخب. فصلنامه علمی پژوهشی برنامه و بودجه، سال بیست‌وپنجم، ۳(۳)، ۹۵-۱۱۶.
- شفیعی، مجید محمد و زمانی، مریم (۱۴۰۰). آسیب‌شناسی فضای کسب و کار و اشتغال در ایران با تمرکز بر شناسایی علل شکل‌گیری اشتغال غیررسمی با رویکرد شبکه مضامین. دو ماهنامه بررسی‌های بازرگانی، سال بیستم، ۱۱۴(۸۲-۶۳).
- طیعی، سید کمیل؛ ساطعی، مهسا و صمیمی، پرینا (۱۳۸۹). تأثیر تسهیلات بانکی بر اشتغال‌زایی بخش‌های اقتصادی ایران. فصلنامه پول و اقتصاد، ۴(۴).
- عرب مازار، عباس و احمدیان، مریم (۱۳۸۹). شاخص فضای کسب و کار و تأثیر آن بر سرمایه‌گذاری خصوصی در ایران. فصلنامه اقتصاد، دانشگاه شهید بهشتی، سال اول، ۴(۴).
- مهدیلو، علی؛ ابوالحسنی، اصغر و رضایی، محسن (۱۳۹۸). رتبه‌بندی انواع تحریم‌های اقتصادی و برآورد شاخص مخاطرات تحریم با استفاده از روش تحلیل سلسله مراتبی فازی. فصلنامه نظریه‌های کاربردی اقتصاد، ۶(۲)، ۴۷-۷۲.
- میلانی، جمیل (۱۴۰۱). بهبود فضای کسب و کار و توسعه اقتصادی، جایگاه و تکالیف سازمان‌های اجرایی؛ مطالعه موردی: سازمان ثبت اسناد و املاک کشور.

پژوهشنامه اقتصاد و كسب و كار، سال سیزدهم، (۲۵)، ۲۳-۳۳.
نورى كوچى، امين (۱۳۹۷). محاسبه شاخص فلاكت ايران و كشورهاي افق ۱۴۰۴ و
مقايسه عملکرد دولت‌هاي مختلف بعد از جنگ تحميلي. *مجله اقتصادى*، (۷) و
(۸)، ۱۱۵-۱۴۱.

- Anh, T.; Linh, V., Hang, T. & Thuy, T. (2021). Analysis of Some Factors Affecting Business Performance From Non-Financial Aspects at Enterprises in Nam Dinh Province. (28), 19-27.
- Aragon-Correa, J.A.; Garcia-Morales, V.J. & Cordon-Pozo, E. (2007). Leaeershi an oraanisational learninsss role on innovation an performance: lessons from Spain. *Industrial Marketing Management*, 36(3), 349-359.
- Ash, C.G. & Burn, J.M. (2003). A strategic framework for the management of ERP enabled e-business change. *European Journal of Operational Research*, 146(2), 374-387.
- Avizienis, A.; Laprie, J.-C. & Randell, B. (2000). Fundamental concepts of dependability. *Third Information Survivability Workshops (ISW)*, Boston: MA.
- Babatunde, S.A.; Ajape, M.K.; Isa, K.D.; Kuye, O.; Omolehinwa, E.O. & Muritala, S.A. (2021). Ease of Doing Business Index: An Analysis of Investors Practical View. *Jurnal Economia*, 17(1), 123-101.
- Babbar, S.; Addae, H.; Gosen, J. & Prasad, S. (2008). Organizational factors affecting supply chains in developing countries. *International Journal of Commerce and Management*, 18(3), 234-251.
- Bello, D.C.; Lohtia, R. & Sangtani, V. (2004). An institutional analysis of supply chain innovations in global marketing channels. *Industrial Marketing Management*, 33(1), 57-64.
- Bhakoo, V. & Chan, C. (2011). Collaborative implementation of e-business processes within the health-care supply chain: the Monash pharmacy project. *Supply Chain Management: An International Journal*, 16(3), 184-193.
- Bordonaba-Juste, V.; Lucia-Palacios, L. & Polo-Redondo, Y. (2012a). The influence of organizational factors on e-business use: analysis of firm size. *Marketing Intelligence and Planning*, 30(2), 212-229.
- Christensen, C.M. (1997). *The Innovator's Dilemma*. HPS Press, Boston, MA.
- Clark, T. & Fincham, R. (2002). *Critical Consulting: New Perspectives on the Management Advice Industry*. Blackwell Publishers, Oxford.
- Davidson, M.A. (2001). Security for eBusiness. *Information Security Technical Report*, 6(2), 80-94.
- DeYoung, R.; Lang, W.W. & Nolle, D.L. (2007). How the internet affects output and performance at community banks. *Journal of Banking and Finance*, 31(4), 1033-1060.
- Djankov, S.; Caralee McLiesh, Rita Maria, R. (2006). *Regulation and*

- Growth, The World Bank.*
- Dreger, C.; Kholodilin, K. A.; Ulbricht, D. & Fidrmuc, J. (2016). Between the hammer and the anvil: The impact of economic sanctions and oil prices on Russia's ruble. *Journal of Comparative Economics*, 44(2), 295-308.
- DuPlessis, M. & Boon, J.A. (2004). Knowledge management in eBusiness and customer relationship management: South African case study findings. *International Journal of Information Management*, 24(1), 73-86.
- Eyler, R. (2015). *On Economic Sanctions and Exchange Rates.*
- Fernback, J. (1997). *The individual within the collective: virtual ideology and the realization of collective principles* in Virtual Culture, Sage, London, 36-54.
- Flanes, L.G. (2001). People Skills For Project Managers, Management Concepts, Vienna, VA.
- Gurvich, E. & Prilepskiy, I. (2015). The impact of financial sanctions on the Russian economy. *Russian Journal of Economics*, 1(4), 359-385.
- Hamel, G. (2001). Bringing silicon valley inside. *Harvard Business Review*, 77(5), 71-86.
- Harbone, P. & John, A. (2003). Creating project climate for successful product innovation. *European Journal of Innovation Management*, 6(2), 118-132.
- Harbone, P. & John, A. (2003). Creating project climate for successful product innovation. *European Journal of Innovation Management*, 6(2), 118-132.
- Harris, R.J. (2008). Improving tacit knowledge transfer within SMEs through e-collaboration. *Journal of European Industrial Training*, 33(3), 215-231.
- Heusinkveld, S.; Benders, J. & Van den Berg, R. (2009). From market sensing to new concept development in consultancies: the role of information processing and organizational capabilities. *Technovation*, 29(8), 509-516.
- Horner-Long, P. & Schoenberg, R. (2002). Does e-business require different leadership characteristics? An empirical investigation. *European Management Journal*, 20(6), 611-619.
- Huang, X.; Kristal, M.M. & Schroeder, R.G. (2008). Linking learning and effective process implementation to mass customisation capability. *Journal of Operations Management*, 26(6), 714-729.
- Investigating factors affecting the business index with emphasis on clause (d) of Article 91, Principle 44 of the Constitution and Article 4 of the Business Environment Improvement Law.
- Kervenoael, R.; Selcen, D.; Aykac, O. & Palmer, M. (2009). Online social capital: understanding e-impulse buying in practice. *Journal of Retailing and Consumer Services*, 16(4), 320-328.
- Lai, J.-Y. & Ong, C.-S. (2010). Assessing and managing employees for embracing change: a multiple-item scale to measure employee

- readiness for e-business. *Technovation*, 30(1), 76-85.
- Lai, J.-Y.; Kan, C.-W. & Ulhas, K.R. (2012). Impacts of employee participation and trust on e-business readiness, benefits, and satisfaction. *Information Systems and e-Business Management*, 11(2), 265-285.
- Lee, C.; Lee, G. & Lin, H.F. (2007). The role of organisational capabilities in successful e-business implementation. *Business Process Management Journal*, 13(5), 677-693.
- Maditinos, D.; Chatzoudes, D. & Sarigiannidis, L. (2014). Factors affecting e-business successful implementation. *International Journal of Commerce and Management*, 24(4), 300-320.
- Mainetti, L.; Paiano, R.; Bolchini, D. & Pandurino, A. (2012). Dialogue-based modeling of rich Internet applications: the Rich-IDM approach. *International Journal of Web Information Systems*, 8(2), 157-180.
- Nelson, D.L. & Quick, J.C. (1996). *Organisational Behavior: The Essentials*, West Publishing, St. Paul, MN.
- Onetti, A.; Zucchella, A.; Jones, M.V. & McDougall-Covin, P.P. (2012). Internationalization, innovation and entrepreneurship: business models for new technology-based firms. *Journal of Management and Governance*, 16(3), 337-368.
- Pastoriza, D.; Arino, M.A. & Ricart, J.E. (2008). Ethical managerial behaviour as an antecedent of organisational social capital. *Journal of Business Ethics*, 78(3), 329-342.
- Sauer, C. & Willcocks, L. (2003). Establishing the business of the future: the role of organisational architecture and information technologies. *European Management Journal*, 21(4), 497-508.
- Stępien, B.; Posiessza, P. & Szyzykowska, J. (2016). *Challenges in evaluating impact of sanctions-political vs economic perspective*. Wyższa Szkoła Politycznych i Dziennikarstwa UAM.
- Tsai, M.-T.; Li, E.Y.; Lee, K.-W. & Tung, W.-H. (2011). Beyond ERP implementation: the moderating effect of knowledge management on business performance. *Total Quality Management*, 22(2), 131-144.
- Tseng, F.-M.; Chiu, Y. & Chen, J. (2007). Measuring business performance in the high-tech industry: a case study of Taiwanese large-sized TFT-LCD panel companies. *Omega*, 37(3), 686-697.
- Whittle, A. (2006). The paradoxical repertoires of management consultancy. *Journal of Organisational Change Management*, 19(4), 424-436.
- Wiengarten, F.; Humphreys, P.; McKittrick, A. & Fynes, B. (2012). Investigating the impact of E-business applications on supply chain collaboration in the German automotive industry. *International Journal of Operations & Production Management*, 33(1), 25-48.
- Yeh, C.-H.; Lee, G.-G. & Pai, J.-C. (2012). How information system capability affects e-business information technology strategy implementation: an empirical study in Taiwan. *Business Process Management Journal*, 18(2), 197-218.